

Počátky františkánské observance 1 V dřevácích z poustevny k reformě

© Petr Regalát Beneš

Skripta pro Institut františkánských studií, ročník 2011/12

I. Snahy o reformy a observance v řádech ve 14. a 15. století

Po delší dobu bychom spíše než o reformě měli mluvit o observantském hnutí. Také proto, že tento proud se týkal v širším smyslu mnoha řádů. Nejprve si tedy všimneme širšího kontextu reformních snah, jak se projevovaly v různých řeholních společenstvích ve 14. a 15. století. Zjistíme však, že i zde byly rozdíly jak časové, tak ideové. Zde ovšem bude podán jen hrubý přehled. Odhlédneme od mnoha buď menších skupin a snah, nebo od těch, kde máme stopy jiného charakteru. Takovým příkladem mohou být kartuziáni, přísný poustevnícký řád založený sv. Brunem (†1101). Ti dokázali do roku 1300 založit 71 fundací, ale právě ve 14. a 15. století stoupl počet fundací na 221, což je známkou významného oživení a šíření.

I.1. Mnišské řády

Snahy o reformu se projevovaly už v 2. polovině 14. století, ale skutečný vznik reformních společenství začíná až po Kostnickém koncilu (1415-18). Na sever od Alp reformní snahy vycházely z benediktinských klášterů: hornofalecký Kastl (1380), rakouský Melk (1418), ale vrchol reformního hnutí dosáhla kongregace v Bursfeldu u Göttingenu (1446), která převzala řadu předešlých iniciativ a institucionalizovala je. S reformami souvisela i nová vnitřní struktura benediktinského řádu vytvářející postupně územně definované kongregace.

Podobně tomu bylo i v Itálii. Po snahách v kláštorech v Subiacu a Farfě počátkem 15. století rozhodujícím nositelem vývoje byla unie kolem kláštera S. Giustina v Padově.¹ Tento

---

¹ V roce 1408 papež Řehoř XII. jmenoval opatem kláštera Santa Giustina v Padově sedmadvacitiletého benátského šlechtice Ludovica Barba (†1443), který už předtím reformoval kanovníky na ostrově v benátské laguně San Giorgio in Alga a stal se později biskupem v Trevisu. Barbo založil konfederaci benediktinských klášterů, která usilovala o přísnější život, včetně reformy v ekonomických otázkách.

vývoj pak ovlivnil široké prostředí, jako vallombrosiány, kamaldulské, ale i mimo Itálii – ve Španělsku, Uhrách a Francii.

I.2. Kanovnícké řády

Co pro benediktiny znamenaly kláštery Bursfeld na severu a Santa Giustina na jihu, to byly pro kanovníky Windesheim a lateránská unie (při lateránské bazilice v Římě).² Obojí byly nové fundace a podobně jako u zmíněných benediktinských klášterů převzaly zkušenosti z předchozích snah a ovlivnily vývoj i mimo svou zemi.

I.3. Mendikantské řády

Z hlediska chronologického a zeměpisného lze spatřit jistou časovou shodu mezi vznikem těchto kongregací mnišských a kanovníckých a vznikem observancí v mendikantských řádech. Ve 14. století se objevují první snahy o reformu v dominikánském řádu s postavami bl. Raymunda z Capuy (†1399), bl. Giovanni Dominiciho (†1419) a Bartolomea Dominiciho (†1415). Pod vlivem sv. Kateřiny Sienské se rozvinula komunita v Lecchetu, jež se pak stala prvním centrem reformy augustiniánů poustevníků. Snahy se objevují místy i u servitů a karmelitánů. Ale observance v těchto čtyřech mendikantských řádech se formují až na konci velkého schismatu, zvláště v Itálii, Španělsku a ve střední Evropě, zatímco Francie, Anglie, v severní Evropě a Skandinávii se objevují buď později, nebo vůbec ne.

Na první pohled by se zdálo, že i františkánská observance se může zařadit do tohoto chronologického a zeměpisného schématu. Ale při podrobnějším vhledu zjistíme, že františkánská observance se od těchto jiných liší jak ve svých motivacích a růzností úmyslů, ale také dobou vzniku. Je totiž fakticky v zásadě prodloužením snah začínajících už ve 13. století.

I.4. Iničiátoři a cíle reformem

Stačí celkový pohled na pozdně středověké observantské reformy, abychom si uvědomili, že u těchto různých řádů nešlo zdaleka jednoznačně o auto-reformu. Nejsilnější popudy k obnově totiž přicházely řádům spíše z vnějšku, od laiků, kleriků, od vrchnosti světské i duchovní, dokonce od univerzitních profesorů, kteří neadresovali své podněty ke změně jen nějakému řádu či klášteru, ale k obnově celé církve. To platí výrazně pro zmiňovaná hnutí u S. Giustina nebo u Giovanni Dominiciho, ale i pro jiná.

Ještě složitější je, chceme-li pojem reformy či observance formulovat podle cílů, které si v jednotlivých společenstvích vytkli. Konkrétně to můžeme registrovat, když porovnáme např. mendikantské a rytířské řády. Ve stejné době u obou najdeme velmi podobné nářky na uvolněnost v řeholní poslušnosti, nedostatky kázně, rozklad společného života, pohrdání sliby. Ale vůle ke změně je nesena často jinými pohnutkami.

---

² Reformním snahám v mnohém dali impuls Leone da Carate a Taddeo da Bagnasco roku 1402 v kanonii S. Maria di Fregionaiia u Lukky; k tomuto domu se připojily během následujících let další, které všechny spojil do jedné kongregace papež Martin V. roku 1421. V roce 1438 papež Evžen IV. přidělil kongregaci jméno *Congregazione del Salvatore Lateranense*.

U rytířských řádů je to jen zdánlivě touha po obnově duchovního života, zachování slibů, naplňování řádové spirituality. Skutečným cílem je ekonomické ozdravení, obnovení řádové struktury, překonání partikularismu, posílení centrální moci, návrat k poslušnosti. Nejobvyklejší podoba reformy jako návrat k počátkům a počátečním úmyslům zde není. Obnovení bojů proti nevěřícím, návrat do Palestiny už nejsou reálné, ba dokonce nemohly být realizovány, pokud by řád nechtěl přijít o své majetky v Evropě, o svůj charakter.

Zcela jiné to však bylo u mendikantských řádů. Observance zde znamenala něco, co nemohla znamenat pro rytířské řády: návrat k počátečním ideálům a ke skutečným úmyslům zakladatele či řádu. To platilo především pro františkány a dominikány. Ale už u poustevnických augustiniánů nebylo tak jasné, o jaké „počátky“ vlastně jde, jestli o obnovu mendikantského života a obnovu studií, nebo o návrat k poustevnickému životu, který měl počátky podle tradice v roce 1256. Ale problematika observance jako návratu k řeholi a ke skutečným úmyslům zakladatele se projevovala v celé své složitosti především u františkánů.

Ke snahám o určitý návrat k zásadním věcem řeholního společenství, který se projevoval ve vztahu k řeholi, konstitucím apod., musíme také připočítat rozvoj nové duchovní atmosféry, jež se od raného a vrcholného středověku změnila. Františkáni, dominikáni, augustiniánští poustevníci, karmelitáni, benediktini a kanovníci rozvíjejí spiritualitu, jež se vyznačuje větší duchovní usebraností či uzavřeností, promyšlením vztahu mezi teologií a vědou, větší náklonností k historii, předností k individuální modlitbě, oproštění slavnostnosti bohoslužeb. Je to nový typ zbožnosti, který bývá nazýván *devotio moderna* a někdy mu bývá dáván jen omezený územní charakter, i když byl pro řeholní obnovu významný dosti všeobecně.

Nesmíme zapomenout ani na další obecnější tendenci, alespoň u řeholí kanovníckých a mnišských. Tam často probíhala i hluboká změna strukturální. Šlo často o přizpůsobení vyvinutějším organizačním formám mendikantských řádů. Tyto procesy začaly už ve 13. století, ale ve 14. a 15. století dosahují svého vrcholu. Hlavními rysy je větší demokratizace a regionalizace řádových institucí. Úřady stále častěji předpokládají volbu, autonomní jednotky se spojují do federací, alespoň třeba prostřednictvím kapitul. U mendikantských řádů, které od počátku měly centralizovanou strukturu, se vývoj projevuje na instituci generálních vikářů, díky nimž generální představený řádu mohl zasahovat přímo do jednotlivých konventů.

1.5. Dobový kontext mající vliv

Výrazných dobových faktorů, které ovlivnily vývoj v církvi i v řeholních společenstvích, vyjmenujeme několik hlavních

- **Mor**, černá smrt, která řádila v Evropě v letech 1348-1361 a potom se v určitých periodách vracela. Ve zmíněném období podle zpráv kronikářů padly za obětí nákazy dvě třetiny bratří celého řádu. Některé kláštery Menších bratří vymřely úplně a nebyly už obnoveny. Pro nové naplnění byli přijímáni do řádu někdy příliš mladí lidé nebo pro řeholní život nevhodní. Vliv mělo kupodivu i to, že bratřím připadly mnohé majetky

zemřelých, což vedlo k většímu blahobytu a zanedbávání kázně. To se neprojevovalo jen u františkánů, ale u všech mendikantských řádů.

- **Stoletá válka** mezi Anglií a Francií (1337-1453). Z mnoha důvodů znemožňovala život v konventech, navíc zbavila pařížskou univerzitu jejího postavení určitého duchovního středu Evropy. Univerzity jsou zakládány všude a nacionalismus je na vzestupu. To se projevilo i v tak centralizované struktuře, jako měl Řád menších bratří. Zvláště nacionalistické smýšlení po dlouhou dobu velice škodilo bratrskému životu. Výrazně se to projevilo právě i v nové české observantské provincii v poslední čtvrtině 15. století.
- **Velké západní schisma** (1378-1417). Rozdělovalo na dvě a později na tři obedience nejen křesťanstvo, ale také řád. Nejednalo se jen o to, který papež, ale také který generální ministr, respektive generální vikář je právoplatný. Každá skupina se snažila získat si přívržence, a to udělováním privilegií, což mělo na Menší bratry zhoubný vliv. Schisma však přineslo vůbec hluboký morální rozklad celé společnosti a česká církev dobře zná důsledky, které se projeví husitským hnutím.
- **Generální ministři následovali rychle za sebou.** Po Vilému Farinerovi od roku 1357 jich bylo do počátku Kostnického koncilu (1415) celkem 11 a 5 pod obediencí Avignonu, k tomu 5 generálních vikářů, mezi nimiž byl jeden kardinál protektor, který nebyl členem řádu. Mnozí z nich byli jistě horliví, ale v bídném stavu řádového zákonodárství a při všem tom obecném úpadku církve nemohli i přes dobrou vůli a vzhled do věci zabránit úpadku řádového života. Často byly i jednotlivé provincie zasaženy rozkolem. Např. štrasburská provincie se rozpadla na dvě papežské, a tím i řádové obedience. Když byl tedy svolán reformní koncil v Kostnici, i sám františkánský řád potřeboval reformu.

II. Františkánské reformní snahy od 2. třetiny 14. století

Název **observance** pochází z latinského „*observare*“, tedy „zachovávat“. Šlo o obnovu *zachovávání* řeholních pravidel. Je však zároveň dobré mít na zřeteli názor D. Nimma, že františkánská observance byla ve skutečnosti „také reformou různorodou, dokonce rozdělenou“.³ V podstatě šlo o observanci dvojí: 1) první byla návratem k Františkově *Řeholi* a k *papežským dokumentům*; 2) druhá, možná méně známá, než by si zasloužila, může být nazývána přísná, kontemplativní nebo poustevnická. Usilovala o následování Františkovy *Řehole* ne podle papežských dokumentů, ale podle Františkovy *Závěti* a dalších jeho spisů, spojených s vyprávěními o něm a jeho družích. Přejímala „*doslovné zachovávání*“, jak o ně usilovali někteří bratři ve 13. století. Zde však dáváme přednost pojetí vývoje a návaznosti jedné reformy. V těchto skriptech se zatím z důvodu časového omezení budeme věnovat vzniku observantské reformy v Itálii.

Mario Sensi právem zahajuje první kapitolu své knihy o observantské reformě⁴ tématem „*Od spirituálů k observantům*“. Existuje tu totiž nesporná kontinuita myšlenek a snah se

³ Srov. stať: Duncan NIMMO. *S. Francesco nell'Osservanza*. In: *Italia francescana*, roč. 57 (1982), č. 2, 131-140.

⁴ Mario SENSI. *Dal movimento eremitico alla regolare Osservanza francescana l'opera di fra Paoluccio Trinci*. S. Maria degli Angeli – Assisi 1992.

spirituály a jejich zápasem v závěru 13. století a v prvních dekádách 14. století. Je proto užitečné pro hlubší pochopení projít si téma spirituálů prezentované ve skriptech pro IFS o Petru Janu Olivim. Zde si připomeneme alespoň závěr pohnutých událostí, které ovlivnily nadlouho vývoj v řádu a komplikovaly a ztěžovaly snahy o reformu.

II.1. Oficiální konec spirituálů

Dne 12. května 1323 autoritářský Jan XXII. (viz obr.), který chtěl definitivně skoncovat s problémy a odporem, prohlásil za heretické tvrzení, že Kristus a apoštolové jako jednotlivci i jako komunita nic nevlastnili. Po počáteční bouřlivé reakci řádu, který papeže obvinil z hereze, většina františkánů zůstala nakonec v poslušnosti papeži. Avšak

papež podezíral generálního ministra Michaela z Ceseny, ještě před časem svého spojení, z neupřímnosti, a protože ten se odmítl podřídit, dal jej uvěznit. Brzy poté Michael z Ceseny, Bonagrazia z Bergama (1340) Vilém Occham (1349-1350) uprchli z Avignonu a soustředili se s Marsiliem z Padovy (1343) v Pise kolem Ludvíka Bavorského (1347): duchovní a politické motivy se prolínali. Sesazeného Michaela z Ceseny papež exkomunikoval i s jeho následovníky (1329), znovu potvrdil Kristovo vlastnění hmotného majetku a vlastnictví jako něco Bohem daného prarodičům před hříchem.

Po volbě nového generálního ministra se většina františkánů vrátila k poslušnosti papeži, zatímco františkáni věrní císařskému dvoru, vyloučení z řádu, se stále více spojovali se světskou mocí v boji proti avignonskému papežství. Ve snaze o legitimní opozici vůči zesvětšování avignonské kurie a řádu trpělo jejich působení vnitřním rozporem vzhledem k hodnotám, které chtěli bránit. V protikladu od pokorného a poslušného Františka se nechali unést k otevřené vzpouře.

Bilance hlavních postav spirituálů byla pohnutá (a to nebereme v úvahu ty nejpohnutější konce spojené s upalováním bratří a jejich následovníků v jižní Francii): Ubertino da Casale byl donucen opustit řád (i když v praxi se jeho stopy ztrácejí v nejasnostech); Angelo Clareno a jeho následovníci se vydali cestou schismatu, z něhož vznikají *fraticelli*, tj. „heretici z přesvědčení“; vzdorovitý generální ministr Michael z Ceseny byl exkomunikován. Přesto je třeba přiznat spirituálům horlivost pro zachování řehole, zvláště chudoby, strohosti života a současně určitou dávku upřímné víry; na těchto kladných rysech však leží stín záporů, jako byla opozice vůči papežské autoritě, dluhy v přikázání lásky, malá „průhlednost“.

Ve svých hodnotných prvcích najde ideál spirituálů, jinak od té doby mnohdy rozptýlených po řádových komunitách, své pravověrné vyústění právě v hnutí observantů, kteří se i na komunitní úrovni zřeknou vlastnictví, pravidelných příjmů a nemovitého majetku, čímž se odlišují od minoritů-konventuálů, otevřených společnému vlastnictví i pravidelným příjmům.

II.2. Bolestně neúspěšné nové začátky

Právě do roku 1334, v němž byli na základě buly Jana XXII. *Dudum ad audientiam* z 9. února nově vyšetřováni *fraticelli* ve střední Itálii,⁵ se také obvykle datuje první pokus o vznik observantské reformy.

Jan della Valle (†1351). „*V řádu také vykvetl svatým životem a podivuhodným jednáním svatý bratr jménem Jan della Valle. Byl skutečně chudý podle svého stavu a dokonalosti. Pokud mohl, byl jeho život vždy osamělý, v místech lesů a hvozdů. Jeho tělo odpočívá v Pistii neboli Broglianu nad Collefiorito. A milostivý Bůh mu pro viditelnou chudobu dal neviditelný poklad věčného života a ozářil ho mnoha znameními a zázraky v životě i ve smrti jako pravého františkána.*“⁶ Jan della Valle byl duchovním následovníkem Angela Clarena. Roku 1334 dostal od generálního ministra Geralda Oddoneho svolení, aby se uchýlil se čtyřmi druhy do poustevny S. Bartolomeo v Broglianu, aby tam zachovávali řeholi *do písmene, bez poznámky*.

S. Bartolomeo v Broglianu byl malý konvent v hustém lesním porostu ve výšce 850 m na pomezí mezi Umbrií a Markami, 3 km vzdálený od Colfiorita. Mohlo v něm tehdy žít nejvýš šest bratří. Stal se naprosto zásadním místem pro dvojí počátek reformy, první neúspěšný, druhý už úspěšný. Proto je tento konvent považován za „kolébkou observance“. Byl založen asi roku 1270, možná upravován v roce 1334 „z prostředků krásných lidí z Colfiorita“. Jan della Valle „zde zemřel roku 1351 ve velké svatosti a se zázraky a byl pohřben v jedné kapli kostela. V tomto místě (roku 1368) vznikl řád observantů, nazývaných Zoccolanti díky Bl. bratru Paolucciovi Trinci z Foligna.“ Ke konventu-poustevně v Broglianu se ještě podrobněji vrátíme v souvislosti s Paolucciem da Trinci. Po smrti Jana della Valle se představeným konventu stal Gentile ze Spoleta.

Gentile ze Spoleta byl dalším z iniciátorů františkánské reformy ve 14. stol. Byl to bratr laik v konventu San Francesco ve Folignu. Následoval Bl. Jana della Valle do poustevny v Broglianu, aby tam žil *Řeholi sv. Františka ad litteram*. Papež Klement VI. (†1352), jenž se zpočátku proti pokusu o reformu stavěl, listem *Bonorum operum* z 13. prosince 1350 schválil způsob života komunity v Broglianu a dovolil, aby v něm Gentile pokračoval nejprve s dvanácti bratry, kteří mohli žít v dalších poustevnách, živeni stejnou touhou po životě v přísné chudobě. Ustanovenými domy, v nichž mohli tito bratři žít, byly čtyři umbrijské poustevny, vyňaté z pravomoci provinčního ministra Umbrie: Carceri u Assisi, Brogliano, Montelucio a Eremita degli Arnolfi poblíž Cesi. Časem se však projevil impulsivní povaha Gentileho, který se pustil nejen do otevřeného boje proti vlašným bratřím v řádu, ale byl protivníky chápán jako buřič. Nosil hábit neobvyklého střihu, užší a kratší, nechal si narůst dlouhý vous, začal kázat ve vesnicích proti úpadku kléru a římské církve, odsuzoval okázalost, výsady a nemorálnosti existující ve františkánských konventech. Nástupce po Klementovi VI. papež Inocenc VI.

⁵ Bula *Dudum ad audientiam*, určená inkvizitorům ve střední Itálii, měla zajistit aplikování dřívější buly *Sancta Romana* z roku 1317, která odsoudila *fraticellismus*, ale unikli jí třeba bývalí Menší bratři, kteří se rozptýlili do existujících skupin biskupského práva.

⁶ *La Franceschina*, I, Firenze 1931, 191.

(†1362), také v určité obavě o jednotu v řádu, začal vystupovat proti novému společenství. Bylo to v souvislosti s jeho bojem proti *fraticellum*. Podobně jako dvacet let předtím Jan XXII. v posledních měsících svého života (1334), zahájil vyhledávání františkánských disidentů v mnoha částech Evropy, v Kalábrii následovala dokonce represe.⁷ Vyhledávání „zamlčených kacířů“ prováděli nejen inkvizitoři, ale od srpna 1354 se to dělo i uvnitř řádu, když dal papež povolení generálnímu ministru Vilému Farinierovi uvěznit „odpadlíky“ z řad řádu. Jednou z nejvýznamnějších a nejsmutnějších obětí se stal právě Gentile ze Spoleta. Na generální kapitule z Assisi v roce 1354 byl obviněn, že přechovával v konventu kacíře nebo osoby, které byly považovány za podezřelé.⁸ Vlivný apoštolský legát, kardinál Egidio Albornoz, jej uvěznil (proto byl někdy nazýván Gentile *de Carceribus*). V říjnu 1354 napsal kardinál Albornoz list papeži, v němž si stěžuje, že *fraticelly* našel i v Římě a jeho okolí.⁹ Další dopisy z podzimu 1354 určené biskupům v jižní Itálii konkrétně jmenují *fraticelly*, kteří se nebojí veřejně kázat v jejich diecézích.¹⁰ Inocenc VI. nakonec bulou *Sedes apostolica* z 18. srpna 1355 odvolal povolení svého předchůdce vůči skupině poustevn, rozpustil ji a poustevny musely být vyklizeny. Zemřel pár měsíců po propuštění z vězení v Broglianu roku 1362, smířený s řádem, a byl pohřben v konventním kostele v Broglianu.

V samotě na úbočí Apenin, v Broglianu na pomezí mezi Umbrií a Markami, zahájil nové období života Menších bratří v duchu touhy jednak „zachovávat řeholi“, ale také „ku prospěchu světských lidí“. „Svatost“ znovu objevená v poustevně se později promítá do světa, protože svět té doby má zvýšenou potřebu svatosti.

II.3. Paoluccio da Trinci (1309-1391)

Za vlastního zakladatele observance je považován Paoluccio da Trinci. Tato donedávna opomíjená postava si zaslouží představit krátkým profilem, a to nejen proto, co o něm vyjádřil ve svém obsáhlém souboru *Franceschina* koncem 15. století Giacomo Oddi: „Od sv. Františka až doposud nebyl nikdy v této řeholi bratr, který by na zemi vydal tolik plodů jako on.“¹¹ Ale typické je i to, co píše

řádový kronikář Bernardin Akvilánský: „O bratru Paolucciovi z Foligna, který v řádu započal observanci rodiny.“ Objevuje se tu druhý typický termín, tj. „rodina“.

Paoluccio da Trinci se narodil ve Folignu roku 1309, otcem byl Vagnozzo Trinci, matkou Ottavia Orsini. Patřil k vážené rodině Trinci, jež sídlila ve svém Palazzo Trinci, časem známém svými

⁷ *Chronica XXIV Generalium ordinis minorum (Analecta Franciscana, 3)*, Quaracchi, Coll. S. Bonaventurae, 1897, str. 548: „Inventi etiam sunt tunc temporis [sc. 1354] multi fraticelli haeretici ecclesiam et communitatem ordinis condemnantes. Contra quos in Italia tam dominus legatus quam dictus generalis inquisitores ordinis multiplicantes, multi fuerunt fugati et puniti secundum canonicas sanctiones.“

⁸ *Chronica XXIV Generalium*, 548: „Cum vero certis informationibus per dictum generalem repertum fuerit, quod aliquos haeticos vel suspectos receptaverunt, quamvis ipsi se dicerent ab eorum erroribus elongatos... tamen quia illud non revelaverant, factum eorum habitum est suspectum.“

⁹ Franz EHRLE. *Die Spiritualen*. In: *Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters*, 4, 1888, str. 75. 29. října 1354: „(...) in Urbe, in qua fides ipsa catholica et evangelica precipue splenderunt, et in quibusdam aliis circumvicinis partibus nonnulli supersticiosi perdicionis filii fraticelli vulgariter nuncupati ac eciam alii...“

¹⁰ *Bullarium franciscanum*, t. 6, n° 665, str. 287 (29. října 1354); n° 682, str. 292 (12. srpna 1355).

¹¹ *La Franceschina*, kap. I, n. 45.

promyšlenými uměleckými díly, účinnou manželskou politikou rozšiřovala svůj vliv dál (Bevagna, Montefalco) a byla věrná papeži. Např. Trincia Trinci získává roku 1367 spíše čestný titul papežský vikář, což fakticky znamenalo papežské uznání jeho panství. Roku 1323 byl Paoluccio už ve 14 letech spolu se svým bratrem Franceskem poslán, aby vstoupil k Menším bratřím ve Folignu. Z pokory zůstal laickým bratrem. G. Oddi ve zmíněné knize *Franceschina* ho dále charakterizuje jako „*homo ydiota, semplice et laico*“ („muž nevzdělaný, prostý a laik“). Každopádně od něj nemáme zachován žádný spis. Bernardin Akvilánský a Giacomo Oddi, nejstarší jeho životopisci, shrnují roky, které uběhly mezi jeho vstupem do řádu a odchodem do Brogliana, tradičními daty 1323-1368 a slovy: pokání, poslušnost a zachovávání *Řehole* do písmene. Fra Mariano z Florencie je první, kdo otvírá problematiku jeho strastí, které si vytrpěl v konventu S. Francesco ve Folignu, a následného utáhnutí se do jedné věže přiléhající k hradbám města, jejímž vlastníkem byla rodina Trinci.¹² Mariano odkazuje na problémy Jana della Valle a Gentileho ze Spoleta, Wadding a Agostino ze Stroncone zastávají to, že Paoluccio se přímo účastnil hnutí Gentileho; chybí k tomu však patřičné dokumenty. Mariano každopádně připisuje Paolucciovi poustevnickou zkušenost ještě před odchodem do Brogliano. Vypráví, že Paoluccio „*byl plný bolesti a smutku, když viděl, že byl ve své touze obrán, tj. že nemohl žít v oné ryzosti a doslovném zachovávání, jak toužil. Nezbyvalo než ještě napadat bodavými slovy porušování a nestoudnosti, jež viděl, protože byl nemálo nenáviděn a naplněn bezpočtem potup*“. Autor pokračuje, že jednou přišel k Paolucciovi na návštěvu „*jeho příbuzný, pán Ugolino*“ a dověděl se, že někteří bratři ho drsně zbili, takže jeho obličej byl plný podlitin. Když se dověděl důvod, „*vzal ho z konventu S. Francesco a poslal do své zahrady, v níž byla věž, kterou už po dlouhou dobu Foliňané používali jako vězení*“. Tam podle Mariana Paoluccio žil dlouho „*dobrovolně uvězněně*“, i když udržoval kontakty s vnějším světem, zvláště s „*horlivými fraticelly*“, tj. s bratry disidenty. Během tohoto pobytu se odehrála dokonce mimořádná věc: záře podobná požáru obklopila věž a Foliňané, kteří přiběhli uhasit oheň, uviděli Paoluccia vznášejícího se nad zemí v extázi. Epizoda má dokonce jiné podání v jedné místní kronice, *Chronicon Monasterii Sancte Luciae* z Foligna, kterou napsala řeholnice Kateřina Guarneri v prvních desetiletích 16. století, právě zhruba v době, ve které psal bratr Mariano životopis Trinciho. Dva prameny, které – jak se zdá – navzájem o sobě nevěděly – se shodují v tom, že připisují Paolucciovi zkušenost poustevnicko-asketického života ještě před jeho odchodem do Brogliana. Oba dva také uvádějí jako její motiv pronásledování Trinciho v konventu S. Francesco z důvodu zachovávání *Řehole* „*ad litteram et sine glossa*“. V kronice Kateřiny Guarneri, jež snad parafrázuje text *Franceschiny*, je věž, kde se Paoluccio „*ukrýval, aby unikl z rukou konventuálů*“, *locus* (místo-konvent) ve františkánském významu. Čteme tam totiž, že věž vlastněná rodinou Trinci a konvent v Broglianu „*byly prvními dvěma místy observance rodiny bratří*“. Pro fra Mariana bylo však ústraní bratra Paoluccia ve věži jen jakousi vsuvkou, kde „*fra Paulo dobrovolně uvězněně z lásky ke Kristu pobýval v přísném a strohém životě o chlebu a vodě, modlil se a kontemploval v klidu mysli a očekával Boží potvrzení [...], setrval tak po nějakou dobu v této věži v mnohém vzdychání a hořkých slzách, prosil Boha, aby mu ukázal jeho život*“. Pokud tento text odpovídá pravdě, jde o typ života velmi blízký kajcníkům, kterým se říkalo *reclusi* (pobývali v uzavřené prostofe). Podobným životem ve Folignu žil nemnoho let předtím kajcník bl. Pietro Crisci, zesnulý ve Folignu 19. července 1323, tj. ve stejném roce, kdy vstoupil do kláštera S. Francesco bratr Paoluccio. Pietro po mnoho let žil dobrovolně uvězněně a obýval vyvýšené místo ve zvonici foliňského dómu. A tento druh svědectví také dal do pohybu mašinérii inkvizice, ale nedospěl k jeho odsouzení. Případ fra Paoluccia mohl být podobný, ale františkánské zdroje k tomu mlčí, ba vyhýbají se i jakékoli zmínce o Pietru Criscim. I když fra Mariano klade pobyt

---

¹² V bezprostřední blízkosti Foligna rodina Trinci na počest bl. Paoluccia chtěla postavit konvent zasvěcený sv. Bartoloměji: to je S. Bartolomeo di Marano (nazvaný tak pro svou blízkost prameni Marana), s vznešenou čelní stranou a krásnými rajskými dvory, který se tyčí na kopci, kolem pevnostní věže Uppello, v níž Paoluccio Trinci pobýval.

ve věži časově před odchod do Brogliana, uvádí, že to „jeho příbuzný pán Ugolino“ ho do věže poslal. Není však jasné, který z více Ugolinů to mohl být, což by pomohlo lépe vymezit dobu možné události.

Někdy v letech 1367-1368 se ve Folignu konala provinční kapitula pod měšťanskou a ekonomickou ochranou Trinci Trinciho, pána města, který podporoval působení Menších bratří. Po skončení kapituly se na něj obrátil - jak by se mohl za jeho podporu odvděčit – přímo generální ministr Tommaso Frignani, jehož jedinečně pohnutý životní příběh stojí za rozvedení (na obr. jeho pozdější kardinálský znak).¹³ Frignani byl asi na závěrečné části kapituly přítomen. Trinci, „podle toho, jak ho předtím bratr Paulo poučil“, ho požádal o svolení pro svého příbuzného Paoluccia da Trinci z konventu S. Francesco ve Folignu, aby se mohl odebrat s několika spolubratry a znovu otevřít poustevnu v Broglianu, kde by mohl zachovávat františkánskou řeholi v její ryzosti, což zřejmě nemohl dělat ve svém konventu ve Folignu.

Tommaso Frignani mu toto dovolení dal téhož roku 1368. Tuto verzi aspoň předkládají nejnámější observantští kronikáři, ale dnešní historikové k tomu mají nemalé výhrady.¹⁴ Přes

¹³ **Tommaso Frignani** byl za generálního ministra zvolen na generální kapitule v Assisi 6. června 1367 jako nástupce Marka z Viterba. Jeho zvolení však podle františkánské historiografie vzbudilo závist právě umbrijského provinciála Tommasa Racaniho z Amelie. Frignani následujícího roku předsedal provinční kapitule ve Folignu. Zde udělil svolení Paolucciovi k opětnému pokusu založení skupiny poustevnického a přísnějšího způsobu života. Díky pohnuté předešlé historii a nevydařeným pokusům předchůdců ulpělo na Paolucciových bratřech určité podezření ze strany církevní hierarchie kvůli možnému propojení s idejemi či hnutím *fraticellū* apod. Jednu z prvních obětí tohoto nepřátelského postoje k Paolucciovu hnutí se stal právě Tommaso Frignani, kterého právě Tommaso Racani spolu Nikolasem de Besse, kardinálem protektorem řádu, obvinil, že podporuje hereze *fraticellū*. Koncem roku ho proto papež Urban V. zbavil úřadu generálního ministra. Frignani, který se dostal do velmi choulostivé situace, však získal otevřenou podporu od některých velmi významných postav laiků i duchovních té doby. K nim patřil Francesco Petrarca, který v listu poslaném papeži Urbanovi 1. ledna 1369 zdůraznil intelektuální vlastnosti a duchovní zásluhy Frignaniho, jež vylučovaly jakoukoli pochybnost o jeho pravověrnosti. Dále se Frignaniho zastal Pierre Roger di Beaufort, tedy budoucí papež Řehoř XI., blízká postava Urbanu V., a Nicolas de Cabasolle, který se stal v červnu 1369 po smrti Nicolase de Besse kardinálem protektorem řádu. Na jaře roku 1370 se na generální kapitule zahájené v Neapoli 2. června konal inkviziční výslech Frignaniho, který skončil vyhlášením jeho nevinou, zprostil ho všech podezření z hereze a dokonce vedl k jeho návratu do úřadu generálního ministra. Začala tak nová, velmi náročná fáze jeho života, neboť pravidelně získával velmi citlivé a důležité úkoly v diplomacii pro Svatý stolec. Tuto jeho bohatou činnost zde uvádět nebudeme, často šlo o smírní roli mezi rody, městy či republikami. V červenci 1372 byl Frignani jmenován arcibiskupem v Gradu. Tehdy opustil funkci generálního ministra řádu a pokračoval v diplomatické kariéře. Jeho jmenování totiž bylo součástí politické papežovi obratnosti, jež si přála mít zkušeného prostředníka v severovýchodní oblasti poloostrova, který by zaručoval větší politickou stabilitu s ohledem na návrat papežského sídla z Avignonu do Říma. Úcta a přátelství Řehoře XI. k Frignanimu se nezmenšila a byla ještě zdůrazněna roku 1378, kdy jej papež krátce před svou smrtí jmenoval kardinálem, s titulem u kostela sv. Nerea a Achillea. Frignani se pak zřejmě usadil v Římě, kde mezitím vzniklo zvolením Bartolomea Prignana, který přijal jméno Urban VI., dlouhé a traumatické období západního schismatu. U římské kurie zastával úřad kancléře a inkvizitora vůči příznivcům vzdoropapeže. Roku 1379 byl zahájen proces svatořečení Brigity Švédské, která zemřela v Římě roku 1373, a v Římě se brzy rozvinul její kult. Při té příležitosti Frignano vykonával funkci komisaře a předsedal celému shromažďování svědectví. V následujících letech Frignani v menší míře zapojil do problematiky obnovy řeholního života: roku 1380 mu byla na přání papeže Urbana VI. svěřena organizace a vizitační dohled nad kamaldulskými kláštery, na podporu vnitřní reformy. Tento úkol, za nějž ho velmi chválil humanista Coluccio Salutati, však neplnil dlouho, neboť před 30. červencem 1381 zemřel v Římě. Byl tam pohřben v bazilice S. Maria in Aracoeli.

¹⁴ Jednak chybějí dokumenty o zmíněné provinční kapitule. Dále tato verze z kronik františkánských reformistů není jednolitá a navíc se nikdy nenašel originál nebo kopie dokumentu, o němž píše Mariano z Florencie, „*listina*

protesty umbrijského provinčního ministra Tommasa Racaniho z Amelie,¹⁵ který žádá odvolání tohoto svolení, zůstává situace příhodná, takže Paoluccio může v Broglianu zůstat.

II.4. Opět v Broglianu, mezi hady a žábami

Prameny uvádějí, že se v této pustině vyskytovalo velké množství hadů, kteří spolu s nočním skřehotáním žab, nacházejících se v níže položené bažině, „nedovolovali bratřím ani se v klidu modlit, ani spát“. Problematické bylo dokonce obstarávání důležitých potravin, jako bylo maso nebo víno. Bratři byli proto nuceni žít se výlučně „chlebem a vodou, plody a rostlinami“.

Životopisci také uvádějí, že tyto podmínky nemálo z prvních bratří odradily, takže „opustili Paoluccia a vrátili se do města a do původních konventů“.

Místo bylo skutečně poznamenané vyprahlým, neschůdným a kamenitým terénem, zamořeným hady, takže bratři komunity začali nosit speciální obuv, jakési dřeváky s pevnou podrážkou, „zoccoli“, proto se jim časem říkalo „zoccolanti“, latinsky „lignipedes“. Tento typ obuvi se brzy stal poznávacím znamením pro všechny observanty v řádu sv. Františka.

Tuto netypickou obuv dobře vystihuje i záznam observantského kronikáře Mikuláše Glassbergera (1445-1508 cca.) z putování českými zeměmi a Moravou, kde se narodil. Když směřoval východními Čechami k Praze územími, kde tehdy jasně převažovali utrakvisté, popsal překvapení místních obyvatel: „Odešli jsme s českým králem směrem k Praze prostředím bludařů, kteří se při pohledu na nás divili, že nosíme dřeváky (lat. calopedia), jako by předtím žádného Menšího bratra z observance neviděli.“¹⁶ U nás se však pro observanci ujalo přívlasto „bosáci“. Dostali je ke jménu i známější bratři jako byl agilní lidový kazatel Jan Bosák Vodňanský nebo hudební skladatel Kliment Bosák.

---

opatřená úřední pečeti, ztvrzená vlastnoručním podpisem“; přitom v archivu v S. Damiano se uchovávaly všechny nejstarší dokumenty observance. Uvedenou epizodu o kapitule poprvé uvádí Bernardino Aquilano bez upřesnění času i osob, druhá, rozšířená verze se nachází v souboru Franceschina a třetí, ještě širší, u Mariana z Florencie. Vzájemná odvislost těchto tří textů je nepopíratelná. Ti, kdo přijímají verzi Mariana z Florencie, dávají do souvislosti zbavení bratra Tommasa Frignaniho funkce generálního ministra řádu se svolením pro Paoluccia Trinci. Závažnost by však mohla mít důležitá událost pro počátky františkánské reformy: pátrání po *fraticellech* na příkaz papeže Urbana V. právě roku 1368. Příchod bratra Paoluccia do Broglianu téhož roku je prostě jen časovou shodou, nebo je hledáním bezpečného místa v okamžiku velkého napětí? Obě hypotézy by potřebovaly podložit jasnějšími dokumenty.

¹⁵ **Tommaso Racani** (†1374) byl opakovaně zvolen provinčním ministrem Umbrie, stal se assiským biskupem po smrti předchůdce také františkána Giacoma 29. ledna 1369. Během svého nedlouhého vykonávání biskupského úřadu vyvolal u měšťanů Assisi takové pohoršení, že s odůvodněním v pěti závažných bodech žádali papeže Řehoře XI., aby byl z funkce odvolán. Shrnuto to bylo vyjádřením, že čestnější je leckdy mlčet než diskutovat.

¹⁶ „Qua regum confoederatione celebrata, profecti sumus cum rege Bohemiae versus (Pragam) per medium haereticorum, qui, videntes nos, mirabantur de nobis, quod calopedia portabamus, ut puta qui prius nullum Fratrem Minorem de Observantia viderant“. *Chronica Fratris Nicolai Glassberger*. In: *Analecta Franciscana* II, Quaracchi 1887, 467.

Přes momentální neúspěch naznačený v pramenech je třeba zaznamenat, že během pouhých pěti let od příchodu Paoluccia do Brogliana (na obr. stav konventu před opravami po zemětřesení) do papežského schválení Řehoře XI. roku 1373 se do hnutí zapojilo 11 míst-konventů, hlavně ve Spoletském a Rietském údolí. Papež uděluje tato místa Paolucciově a jeho bratrům. Marian z Florencie

připomíná, že „ve všech pobýval sv. František a za jejich zbožné umístění a chudobné zdi mu byli velmi vděční“.¹⁷ Šlo o deset poustev, Brogliano, Carceri, L'Eremita, Scarpola, Montegiove, Stroncione, Giano, Greccio, Fonte Colombo a Poggio Bustone, k nimž zanedlouho přibyl ještě konvent S. Damiano u Assisi.

II.5. Konečně s papežskou oporou

Bula bulou *Provenit ex devocionis affectu* z 28. července 1373, kterou papež Řehoř XI. posílá Paolucciově da Trinci a jeho spolubratřím, definuje františkánskou observanci přísnosti života a upřímností ducha. Malé poustevny, v nichž observanti bydleli, hlavně Brogliano, umožňovaly život velmi podobný způsobu prvních Menších bratří: život polo-poustevnícký, který bratřím umožňoval žít v tichu modlitby; pravidelné chození po almužně obstarávalo vše nezbytné k obživě. Jako chudí bratři se odívali hrubou látkou a na nohou zmíněnou obuv, která měla podrážku a podpatek z jediného kusu dřeva, tedy dřeváky. Byli to většinou bratři laici a nevykonávali žádný apoštolát, jen svědectví svým životem. Především se ale vyhýbali slovním výpadům, což dříve charakterizovalo značnou část *fraticellů*, aby si uchovali co nejlepší vztahy s bratry v ostatních konventech. Svým životem dosvědčovali, že je možné skloubit pravověrnost s životem v přísnosti Františkovy řehole. Tak v praxi uskutečnili to, co kolem roku 1330 Angelo Clareno marně žádal od generálního ministra.

Zdá se, že pobyt Paoluccia v Broglianu netrval tak dlouho, anebo alespoň nebyl nepřetržitý. Jisté je, že ještě před jeho smrtí se centrum italské observance přesunulo jinam. Iacobilli¹⁸ píše, že fra Paoluccio v Broglianu rozšířil kostel, zvětšil dormitář o chudé cely a bydlel tam spolu se sedmi bratřimi, svými následovníky. Byli Cecco della Libra da Fabriano, Angelo da Monteleone, Giovanni da Stroncione, Lorenzo zvaný Zaccheo da Fabriano, Pietro di Narbona, Egidio Anglický, a také rodný Paolucciův bratr.¹⁹

Jak jsme naznačili, Paoluccio Trinci se snažil o zachování jednoty v řádu – jeho stoupenci se nelišili hábitem, byli vázání na konkrétní klášter nebo poustevnu, nerozvířovali diskuse o vztahu řádu k chudobě a všude vystupovali proti *fraticcelům*. Raná františkánská observance

¹⁷ „(...) ne' quali tutti habitò san Francesco et per li loro devoti siti et povere muraglie li furno molto grati.“

¹⁸ Lodovico JACOBILLI. *Vita del beato Paolo detto Paoluccio de' Trinci da Foligno*. Foligno, 1627.

¹⁹ Rozptýlení archivu v Broglianu, jen zčásti uchovaném v archivu Porciunkuly, je značnou překážkou rekonstrukce dějin konventu a jeho bratří. V roce 1511 konvent v Broglianu hostil dokonce papeže Julia II., který se sedmi kardinály směřoval do Beldiletta. Konvent byl poprvé zrušen během Francouzské revoluce, později byl definitivně uzavřen krátce před sjednocením Itálie, takže přešel do soukromých rukou a zanedlouho byly budovy poškozeny. Pře pár desítkami let však zvony u S. Bartolomeo v Broglianu opět začaly zvonit a budovy byly opraveny v 60. letech zásluhou řeholníků somasků. Sloužily jako letní tábor institutu „Miani“ z Belfiore, ovšem zemětřesení v 90. letech proměnilo nejstarší část na hromadu sutin.

se tak projevila jako konstruktivní element, usilující o opravdovou reformu řádu. Observanti se od ostatních bratří neměli lišit v povrchnostech jako *spirituálové* (hábit, jméno, potulné kazatelství), ale svým vnitřním životem a skutečným zachováváním řehole („*regularis observantia*”).

Příznačné pro další vývoj jsou události startující na počátku 60. let 14. století v Perugii. Tehdy zde našli široký ohlas a ochranu *fraticelli*, tj. „*heretici z přesvědčení*“, zatímco místní bratři konventuálové („*de conventu*“) nebyli schopni na to reagovat. Roku 1374 při kapitule v perugijském konventu S. Francesco al Prato bratři řešili, jak umlčet místní *fraticelly*, kteří se prezentovali jako jediní a praví františkáni. Nebezpečí bludařství a neschopnost bratří žijících v městských komunitách vedlo k nápadu pozvat do města „*pravé Menší bratry sv. Františka*“ z poustevny v Broglianu. Paoluccio a jeho bratři byli povoláni, aby fakticky vypudili *fraticelly* a obsadili poustevnu Monteripido kousek nad městskými hradbami. Při pohledu na jejich „*čestnost, strohost, zbožnost a chudobu*“ k nim měšťané Perugie pojali nejvyšší úctu a „*mnozí z nich se obrátili a chtěli se stát Menšími bratry*“.²⁰ Svůj způsob života tak Paolucciovi bratři přenesli i na okraj Perugie a nastolili novou plodnou vazbu mezi poustevnou a městem a nabídli onu pendlující alternaci mezi samotou a městem, známou z počátků řádu.

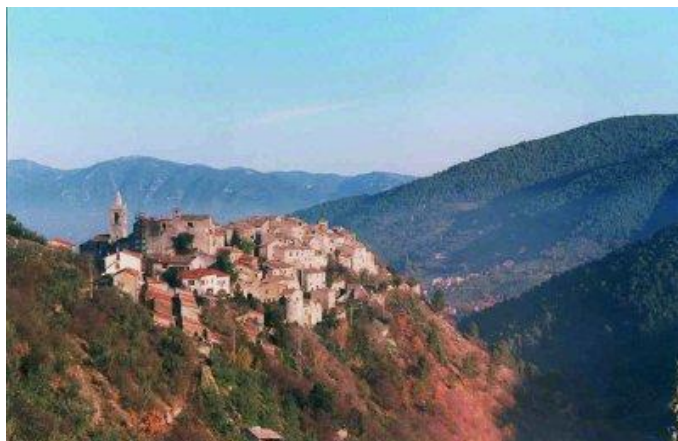
Roku 1380 je Paoluccio jmenován komisařem provinčního ministra Umbrie. Roku 1388 dostává svolení přijímat novice a roku 1388 je jmenován generálním komisařem a má pravomoc přijímat místa (tj. konventy) mimo Umbrii, dokonce mimo Itálii.

Když 17. září 1390 zemřel, byla františkánská observance již poměrně silným hnutím, s ambicí reformovat celý řád sv. Františka.

Ohledně místa pohřbení Paoluccia Trinci dodnes panují nejasnosti. Existuje tradice, že byl pohřben v kostele S. Salvatore. Roku 1670 P. Agostino ze Stroncione ve svém díle „*Umbria Serafica*“ uvádí toto: „*Když roku 1390 Bl. Paoluccio Trinci zemřel v S. Francesco ve Folignu, otcové konventu, kteří se báli, že observanti od nich budou požadovat vydání jeho těla, ukryli jej tak, že se tehdy nevědělo kam a všeobecně se věřilo, že byl pohřben na tajném místě toho kostela. Ale oni ho tajně přenesli do kostela S. Salvatore ve spoletské diecézi na kopcích u Verchiana.*“

II.6. Giovanni da Stroncione²¹

Po Paolucciově smrti se stal vůdčí postavou observance Giovanni da Stroncione (malebné město na obr.), představený „*supra certa loca eremitoria, solitaria et devota*“ (nad jistými poustevnickými, osamocenými a zbožnými místy), „který svým moudrým vedením do roku 1414 navýšil (počet na) 34 reformovaných domů, většinou pousteven, v nichž bylo asi 200 bratří, většinou laiků“. Oddí²² ho definuje „*homo de grande perfectione e molto devoto et adornato de molte virtude, maximamente de la santa povertade*“ (muž velké dokonalosti,

²⁰ *Chronica Bernardina Aquilana*, 9-13.

²¹ Srov. Mario SENSI. *Giovanni da Stroncione*. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*, Volume 56 (2001).

velmi zbožný a ozdobený mnoha ctnostmi, v nejvyšší míře svatou chudobou). Wadding o něm zase píše, že byl „*egregium concionatorem et ardentem regularis observantiae zelatorem*“ (vážený kazatel a planoucí horlivel pro zachování řehole). Giovanni jistě zůstal bratrem laikem a nedochovaly se nám nějaké jeho spisy, proto by přízvisko *kazatel* mohlo znamenat, že byl spojujícím článkem mezi první generací bratří Paoluccia da Trinci – všech ještě žijících v poustevnách – a generací Bernardina Sienského, která si zvolila střední cestu a dělila svůj život mezi poustevnu a putovní kazatelskou činnost.

O jeho rodině ani vzdělání nic nevíme. Víme, že od roku 1390 byl komisařem a od roku 1415 generálním vikářem observantů. Snad patřil k rodině Vici a má se za to, že františkánský hábit přijal roku 1373 v konventu S. Francesco ve Stronccone, v jižní Umbrii, spadající do diecéze Narni. Poustevna ve Stronccone patřila mezi prvních zmíněných 11 konventů observance. Noviciát absolvoval v kolébce observance v Broglianu. Ještě za života Paoluccia da Trinci, i když tehdy už slepého a nemocného, 24. února 1390 malá observantská reforma přijala od generálního ministra Enrica z Asti konventy Cessapalombo (nebo Colfano), Camerino a Morrovalle. Ty se připojily k dalším třem konventům v Markách: Forano, Massa a Montefalcone, které dostal jeho předchůdce: fra Paoluccio dostal pro tyto poustevny stejné pravomoci, které měl předtím provinciál. Po získání těchto tří pousteven Trinci jmenoval za komisaře dva bratry laiky: první, Francesco da Fabriano (Francesco Venimbeni), měl ve správě provincii Marky; zatímco Giovanni da Stronccone dostal svěření oblast Tuscie (do ní patřila nynější provincie Viterbo, celé Toskánsko, velká část Umbrie a sever Lazio).

Giovanni tedy šel do Toskánska, kde roku 1399 založil noviciát ve Fiesole, který nejlépe ilustruje počátky observance a odkud Bernardin Sienský roku 1417, když zde zastával funkci kvardiána, šel kázat do slavného kostela S. Croce ve Florencii. Giovanni zde měl za novice svého synovce Antonia Vici da Stronccone a Tommasa

Bellacciho, který po něm později převzal funkci komisaře.

Dosažení Giovanniho za komisaře se mimo jiné shodovalo s momentem dalšího rozmachu reformy, kdy se počet konventů patřících observanci zdvojnásobil (z 11 na 22) a bratři, z nichž většina byla laiků, byli rozděleni ve čtyřech františkánských provinciích střední Itálie (umbrijská, Marky, toskánská a římská). Úspěch této iniciativy v době, kdy chyběla skutečná ústřední autorita v lůně církve z důvodu přetrvávajícího papežského schismatu, je třeba hledat v charakteristických rysech těchto řeholníků: byli „profesory“ evangelijní chudoby a poustevnického života, podobně jako skupiny *fraticelli* ve střední Itálii, ale na rozdíl od nich usilovali o jednotu v řádu a horlili nejen pro sv. Františka, ale i pro církev.

Po smrti Paoluccia Trinciho (1391) Giovanni převzal vedení malé observantské rodiny s pravomocí komisaře „*supra certa loca sive eremitoria solitaria et devota*“ („nad jistými poustevnickými, osamocenými a zbožnými místy *Bullarium Franciscanum*, n. 271); Mariano da Firenze k tomu zaznamenal, že Giovanni se ujal po Paolucciovi Trincim jen tři provincií - umbrijské, toskánské a římské - e non Marek, kde byl roku 1390 jmenován komisařem Francesco da Fabriano.

23. března 1403 Giovanni získal od Bonifáce IX. oprávnění založit dva nové konventy (*Tamtéž.*, n. 454), což byl zřejmě konvent S. Bartolomeo di Marano ve Folignu, dokončený roku 1415 a konvent Capriola v Toskánsku. Roku 1407 ho Řehoř XII. jmenoval generálním vikářem pro provincie Toskánsko, Bologna a S. Antonio, s oprávněním založit pět konventů (šlo zřejmě o konventy, které založil v Abruzzu: S. Giuliano v Aquile, S. Andrea v Chieti, S. Cristoforo v Penne a S. Giovanni

²² G. Oddi. *Specchio dell'Ordine minore, o Franceschina*, a cura di N. Cavanna, I, Firenze 1929.

Battista v Roccamontepiano), a nad nimi jako prvními z budoucí provincie sv. Bernardina, jmenoval komisaře, jímž byl zřejmě Domenico da Genova. K tomu je třeba připočítat také tři konventy založené roku 1416: jeden v Ascoli Piceno, jeden v Nocera Inferiore a třetí ve Florencii. K rozšíření observance do Apulie a Kalábrie Giovanni vyslal svého žáka Tommasa Bellacciho, jenž roku 1419 získal dovolení od Martina V. „že je možné přijmout šest nových míst pro Kalábrii“. Po pravdě tedy Oddi přiznává Giovannimu zásluhu, že získal pro observanci řadu konventů-pousteven: „*Tento Boží muž díky svému svatému životu měl velkou důvěru ve všech oblastech, kam přišel, a přijal mnohá místa v mnoha provinciích.*“ Za jeho vedení se skutečně observance rozšířila, i když ještě pomalu, do zbytku Itálie i na pobřeží Jadranu.

Po smrti Francesca da Fabriano, komisaře observance pro provincii Marky, Giovanni da Stroncone získal roku 1415 funkci komisaře pro všechny provincie v Itálii. Měl dohlížet na lesní poustevny a malé konventy mimo města, kde právě bydleli „*chudí a zbožní bratři*“, většinou stále laici, jejichž počet se během čtvrtstoletí zdvojnásobil ze stovky na už zmíněných zhruba dvě stě.

Podle Agostina da Stroncone Giovanni roku 1415, „*svými dobrými způsoby získal první místo řádu, konvent Porciunkuly, hlavu a matku celého řádu, kterou mu udělil generální ministr Pietro [Antonio Peretti], se souhlasem otců provincie a zvláště otců ze Sacro Convento sv. Františka z Assisi, kteří si vyhrazují každodenní a velmi mnohé almužny, peněžní dary od množství lidu, který sem přichází pro odpustek a neustálé zázraky a dává je konventu v Assisi.*“ Ve skutečnosti observanti získali Porciunkulu až dva roky poté díky zprostředkování Guidantonia da Montefeltro a zavázali se mimo jiné k rozdělování almužen s bratry ze *Sacro Convento*, jak se to dělo mezi poustevníky, kteří měli na starosti jiné svatyně a poutní místa, a jejich mecenáši.

Giovanni se právě nacházel v provincii S. Angelo v Apulii, kam se vydal spolu Tommasem Bellaccim, aby propagoval observanci, když ho zastihla smrt ve městě Lucera, podle tradice zemřel 8. května 1418. Tam byl také pohřben před hlavním oltářem v kostele S. Salvatore.

Proto píše Oddi na jeho adresu chvalořeč připomínající, že Giovanni „*příkladem svého svatého života a dobrým jednáním velmi tuto rodinu rozšířil a díky jeho dokonalosti mnozí opustili svět a stali se Menšími bratry*“. Mezi nimi je třeba vzpomenout vůdčí postavy observantského hnutí „druhé generace“. Prvním byl Bernardin Sienský, jenž se dva měsíce po své obláčce v konventu S. Francesco v Sieně odebral – a Jan Kapistrán ve svém životopise *Vita s. Bernardini* upřesňuje – „*consilio et dispositione eiusdem fratris Iohannis*“ (na radu a příkaz téhož bratra Jana) do poustevny Colombaio poblíž Sieny, kterou právě Giovanni dostal od provinčního ministra roku 1400. V roce 1415 přešel po deseti letech řeholního života k observantům Alberto Berdini da Sarteano; následujícího roku složili sliby u observantů Jan Kapistrán a Jakub z Marky. A tak máme tzv. „**čtyři sloupy observance**“ pohromadě. Pomalu začíná období, když už nebude tak platit ostrý a výsměšný odsudek humanisty Poggia Braccioliniho, že takoví řeholníci jsou „*rudes atque inculti aselli bipedales*“ (hrubí a nevzdělaní dvojnozí osli).

O Bernardinovi Sienském a Janu Kapistránovi pojednají 2. a 3. část těchto skript.